

Portræt af en ungkommunist

Ib Nørlund 1932-1940

af Jesper Jørgensen

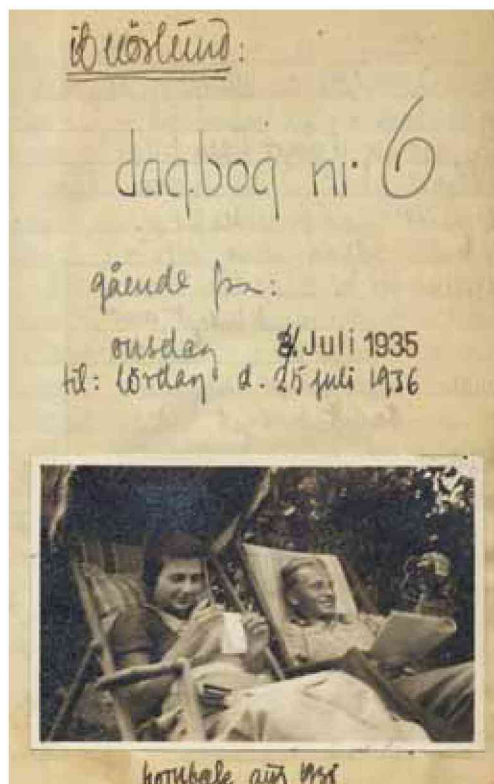
*"Lidt tilbageholdende af væsen. Har gode politiske grundkunderskaber. Kan holde et foredrag. En ret god skribent. Hengiven overfor Sovjetunionen. Har store udviklingsmuligheder."*¹

Sådan lød Danmarks Kommunistiske Partis kontrollkommissions bedømmelse af Ib Nørlund i 1939. Partiets forventninger var store til den 22-årige københavnske ungkommunist, der allerede på det tidspunkt sad i partiets centralkomite, tidsskriftet Tidens redaktion samt i Danmarks Kommunistiske Ungdoms hovedbestyrelse og forretningsudvalg. Forventningerne var dog ikke større, end at de blev indfriet. Med afsæt i sin aktive indsats i modstandskampen mod den tyske besættelse af Danmark fik Ib Nørlund en helt central placering i det danske kommunistparti efter krigen og under den Kolde Krig. Som både redaktør for Tiden og international sekretær, der sammen med formanden varetog forbindelsen til de udenlandske broderpartier, fik han indflydelse på partiets politik som få andre.

Denne artikel vil imidlertid fokusere på tiden op til besættelsen i 1940, herunder særligt perioden fra 1932, hvor den politiske interesse blev vakt hos Nørlund. Jeg vil undersøge, hvad der var baggrunden for partiets positive bedømmelse af ham i 1939. Hvem og hvad der inspirerede ham til at tilslutte sig den kommunistiske bevægelse. Hvordan han kom så højt op i det kommunistiske hierarki, og hvordan han forholdt sig til det.

Spørgsmålene ville være svære at svare på, hvis det ikke havde været for eksistensen af Ib Nørlunds dagbøger, der blev afleveret til Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv i 2004. Litteraturen er sparsom. Han er omtalt mange steder, men der eksisterer ingen biografier om ham. Der findes enkelte leksikonopslag samt

diverse avisartikler og -notitser skrevet i anledning af hans forskellige mærkedage, men fokus er ikke overraskende rettet mod Nørlunds voksne liv fra 1940 og frem. En større hjælp er Nørlunds erindringer, hvori han skildrer sit liv fra barndommen til begyndelsen af 1950erne.²

Ib Nørlunds dagbøger giver et sjældent indblik i en ung mands politiske aktiviteter midt i 1930'ernes ideologiske brydninger og er denne artikels hovedkilde. På fotografiet ses Nørlund og kæresten Inga Hertz (senere Nørlund) nyde sommeren ved familien Hertz' sommerhus "på landet".

Størstedelen af det tilgængelige arkivmateriale om Nørlund dækker perioden efter 2. Verdenskrig. Der eksisterer kun få spor efter hans tidlige virke i DKP's og DKU's arkiver. Lidt bedre er situationen i hans eget arkiv, hvor der – udover dagbøgerne – bl.a. findes korrespondancer fra 1930'erne. Hvad der eksisterer af materiale om Nørlund i Kominternarkivet i Moskva, er vanskeligt at få et klart overblik over.³ Det kan derfor ikke udelukkes, at der findes yderligere materiale der. Endelig er DKU's historie i mellemkrigstiden desværre dårligt belyst. Det mest brugbare er ungdomsorganisationens eget 50-års-jubilæumsskrift fra 1956, *Kampens ungdom*, der som de fleste andre jubilæumsskrifter fokuserer på de positive og problemfrie sider af historien.

Dagbøgerne er derfor en fantastisk spændende kilde. De giver et helt enestående indblik i den unge Nørlunds første skridt ud i den politiske verden. Fra februar 1930 til marts 1937 skrev Nørlund dagligt i sin dagbog. Han berettede om, hvad han foretog sig, og om hvad han tænkte. Nogle gange meget detaljeret og forklarende, andre gange kort og indforstået. Afgørende er det, at han i trediverne ikke kunne forudse sin egen senere historiske rolle og derfor heller ikke kunne vide, hvem han skrev til. Endvidere blev dagbøgerne i modsætning til de senere erindringer skrevet, mens han stod midt i de aktuelle begivenheder. Desværre er optegnelserne sporadiske fra marts 1937 og frem til besættelsen. Selv anførte han, at det dels skyldtes travlhed, dels sikkerhedshensyn. Sidste gang Nørlund skrev i sin dagbog var den 23. februar 1940, altså halvanden måned inden de tyske troppers indtog.

Nørlunds ungdomsår og dannelsesperiode udspillede sig i en brydningstid, hvor ideologiske modsætninger stod stærkt over for hinanden. Selv i Danmark, hvor de yderliggående politiske grupperinger stod forholdsvis svagt, var de politiske konfrontationer markante. Især kommunisterne fik sat deres fingeraftryk på den offentlige debat. For det første fordi deres politiske modstandere, socialdemokraterne og de borgerlige partier, vurderede dem som en

fare for demokratiet og den danske stat og derfor indædt bekæmpede dem. For det andet fordi kommunisterne havde opbakning fra toneangivende kulturpersonligheder, heraf flere intellektuelle, der enten var sympatisører eller medlemmer af partiet.

Om denne sidste kategori af intellektuelle kommunister, som Nørlund kom til at tilhøre, er der gjort forskellige tanker. Bent Jensen har som bekendt begået værket *Stalinismens fascination og danske venstreintellektuelle* (1984), der argumenterer for intellektuelles hang til enkle løsninger og åndelig overfladiskhed samt for teorier om tiltrækningskraften ved marxismen-leninismens skær af videnskabelighed og om kommunismen som en erstatningsreligion.

Morten Thing har i *Kommunismens kultur. DKP og de intellektuelle 1918-1960* (1993) også fundet det frugtbart at fremdrage kommunismens religiøse aspekter. Til gengæld er Thing kritisk over for hypotesen om, at de intellektuelle skulle være særlig modtagelige for totalitær tænkning. Thing er også åben over for kommunisternes egne – både som gruppe og som individer – politiske/ideologiske argumenter, nemlig den økonomiske krise i de kapitalistiske lande, arbejdsløsheden og fascismens fremmarch og den frisindede kulturkamp, som betydende for deres valg.⁴

Dette sidste ser jeg som uomgængeligt, ligesom jeg, som kommunismeforskningens comparative skole, vil påpege eksistensen af forskellige politiske strømninger, med baggrund i nationale, kulturelle og personlige forskelligheder, i den kommunistiske totalitet.

En borgerlig-akademisk baggrund

Jørgen Ib Nørlund blev født på Nørrebro i København den 29. august 1917 som det første barn af Poul og Nanna Irene Nørlund. Moderen var uddannet korrespondent, men arbejdede i hjemmet som husmor og som sekretær for sin mand. Da Ib Nørlund blev født var Poul Nørlund mag.art. i historie og museumsinspektør af 2. grad ved Nationalmuseet. I 1920 blev han dr.phil. og i 1938 museets direktør. Ifølge Ib Nør-

Niels Møllers 70-års fødselsdagsfest den 11. december 1929. Familien og de øvrige gæster udgjorde et fornemt udsnit af den borgerlig-akademiske elite. Niels Møller sidder forrest til højre, med sin datter, Nanna Nørlund, siddende på hug til højre for ham. Til venstre for Niels Møller sidder filosofen, professor Harald Høffding. Stående mellem de to gamle: Poul Nørlund. Yderst til højre Hartvig Frisch, skråt foran ham Niels og Margrethe Bohr, og foran dem komponisten Carl Nielsen og sproghistorikeren Lis Jacobsen. Nederst til venstre sidder barnebarnet, den 12-årige Ib Nørlund i matrostøj. (Foto: Det Kongelige Bibliotek)

lunds erindringer havde han en mild og kærlig opvækst, hvor moderen skabte en tryk ramme om ham og hans to yngre søskende, Niels og Inge, mens faderen ofte havde travlt med sit arbejde. Familien boede under hans opvækst i lejlighed i forskellige beboelsesejendomme i henholdsvis Charlottenlund, på Vesterbro og på Frederiksberg.⁵

Hjemmet var ikke religiøst. Forældrene var kirkeligt viet og lille Nørlund blev døbt, men ellers blev kristendommen ikke praktiseret. Først da Ib Nørlund begyndte i skolen, blev han konfronteret med fadervor og det kristne verdensbillede. Ifølge egne erindringer forvirrede det ham så meget, at han tog bibelhistorien

til sig og fik sine første læsefærdigheder trænet ved Biblens hjælp. Troen forsvandt hurtigt igen, og nogle år efter valgte Nørlund ikke at blive konfirmeret.⁶ Umiddelbart kan man undre sig over, at Nørlund har haft behov for at mindes denne – med hans egne ord – ”religiøse krise” i sine erindringer, da det religiøse jo ikke er den største dyd for kommunister. Det må derfor have været en meget tankevækkende oplevelse for ham. Om det ligefrem kan tolkes som en religiøs tilbøjelighed, der har været medvirkende til hans senere faste tro på kommunismen, er usikkert.

Familien udgjorde en del af det frisindede dannelsesborgerskab, hvor det akademiske ele-

ment var fremtrædende. Rollemodellerne i resten af familien – mændene – var som faderen universitetsuddannede. Farbroren var matematikeren Niels Erik Nørlund, der i perioden 1933-34 var rektor på Københavns Universitet. På moderens side var der morfaren Niels Møller, der havde en juridisk eksamen, men som var kendt som forfatter og litteraturhistoriker samt onklen, fysikeren Niels Bohr.

Denne borgerlig-akademiske baggrund fulgte Nørlund resten af hans liv på godt og ondt. Dels ved en meget tidlig interesse for matematik og fysik og som grundlag for hans intellektuelle virke som politisk agitator, dels som en ulempe inden for et parti, der ideologisk set kun kunne ledes af rigtige arbejdere.

Så sent som i 1977 blev Nørlund i et fødselsdagsinterview i dagbladet Land og Folk afæsket et svar på, om han ikke var en klasseforræder.

Rector Magnificus, professor N. E. Nørlund. Fotografiet er taget på Geodætisk Institut, hvor farbror Niels Erik var direktør, inden han i 1933 blev udpeget som rektor for Københavns Universitet. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

Selvom spørgsmålet ikke blev stillet for at fornærme ham, vidner det alligevel om en indbygget skepsis blandt kommunisterne over for intellektuelle og for kampfæller af borgerlig herkomst. Det var derfor vigtigt for Nørlund at nedtone betydningen af sin sociale baggrund, f.eks. ved at fortælle at hans fader allerede i 1929 havde taget ham med til et socialdemokratisk valgmode i Forum, hvor Thorvald Stauning og Frederik Borgbjerg talte for underklassens kamp mod overklassen.⁷

Ib Nørlunds politiske interesse udgik dog ikke primært fra forældrene. Derimod lader det til, at farbroren havde en stor indvirkning på Nørlunds tidlige politiske orientering. Det, Ib Nørlund tog til sig, var bl.a. Niels Erik Nørlunds mening om, at kommunismen måtte erstatte socialismen som ny verdensbevægelse, fordi socialdemokraterne havde svigtet folket ved ikke at have forhindret 1. Verdenskrig.⁸ Argumentet var blevet brugt ved oprettelsen af den kommunistiske 3. Internationale (Komintern) i 1919, og opfattelsen var ganske udbredt blandt socialistisk indstillede. Sammen med Nørlunds anden onkel, Niels Bohr, og mange andre såkaldte salonkommunister, opfattede Niels Erik Nørlund ligeledes Sovjetunionen som en allieret i en frisindet kulturkamp mod reaktionen i Danmark. At Nørlund selv tillagde farbrorens indflydelse vægt, fremgår af en optegnelse i Nørlunds dagbog fra 1936, hvor han skrev: *"Igen engang har han forbløffet mig med sit frisind. Den første gang var da han gjorde mig rød."*⁹

Familien, herunder Niels Møller, omgikkes derudover flere unge marxister, f.eks. Otto Gelsted og Harald Herdal, som den unge Nørlund også kan være blevet påvirket af. En tredje var venstresocialdemokraten Hartvig Frisch, der ved flere af sine mange besøg hos familien Nørlund i årene omkring 1930 fortalte om sine oplevelser fra rejser til bl.a. Italien og Sovjetunionen. Ifølge Nørlund var det Frisch, der derved introducerede ham for socialismens kamp mod kapitalismen, Lenin, den russiske revolution og den fascistiske fare. Selvom deres veje allerede få år efter skulle skilles, huskede Nørlund senere tilbage på disse samtaler med Frisch, som afgøren-

Ungkommunister følger deres folketingsmedlemmer til Christiansborg, marts 1933. (Foto: Arbejdmuseet & ABA)

de for dannelsen af hans socialistiske verdenssyn og senere valg af politisk løbebane.¹⁰

Mødet med kommunismen

I 1929 startede Nørlund på Sct. Jørgens Gymnasium på Frederiksberg, og her begyndte den politiske aktivitet lige så stille at tage form i den lokale elevforening. Foreningen var tilknyttet det venstreorienterede Dansk Gymnasiastforbund (DGF), der var blevet dannet på initiativ af Mondegruppen i 1928. Gymnasiastforbundets væsentligste opgave blev udgivelsen af bladet Vi Gymnasiaster (VG), der var en form for ungdomsudgave af Monde. I dette kulturradikale og marxistiske miljø fik Nørlund sin første politiske omgangskreds og sine første politiske erfaringer.

Som mange andre kulturradikale i begyndelsen af 1930'erne blev Nørlund påvirket af den stigende polarisering ude i Europa og blev deraf draget mod kommunismen og dens konsekvente og militante antifascisme. Ifølge hans dagbøger begyndte hans fascination af kommunis-

Vi Gymnasiaster var det venstreorienterede Dansk Gymnasiast Forbunds organ i perioden 1929-1940. Under Nørlunds redaktion (1933-1935) var hovedtemaet kampen mod fascismen og dens tyske variant, nazismen. (Vi Gymnasiaster, marts 1934)

men i 1932. En af de allerførste gange, han omtaler kommunismen, er efter at have læst "Kulturrevolutionen" og "Europashistorien" i foråret 1932, hvor han skrev: *"En bevægelse som nazismen driver een helt ud i kommunismen, hvor jeg nu har opdaget, at der findes flere gode punkter end jeg tænkte."*¹¹ De omtalte bøger må være Mogens Boserup m.fl. (red.): *Kulturrevolutionen i Sovjetunionen* og Maurice Dobb: *Omrids af Europas historie siden lenstiden. En marxistisk studie*, begge Mondes Forlag 1932.

I efteråret samme år var han til sit første kommunistiske møde. Nørlund bemærkede sig især Arne Munch-Petersens tale til forsamlingen på Grønttorvet og det efterfølgende demonstrationstog, hvor han fik lært sig nogle arbejdersange.¹² Ifølge Arbejderbladet var der tale om et 10.000 mennesker stort valgmøde op til landstingsvalget dagen efter, der skulle opfattes som *"... et Forvarsel om, hvad der engang skal komme, naar Sovjetrepublikken udraabes i Danmark, og den socialdemokratiske Dannebrogsskane afløses af Arbejdernes røde Klud."*¹³ Tonen var hård og ubarmhjertig, men det skræmte ikke Nørlund. Snarere tværtimod.

Hvordan hans forældre forholdt sig til radikaliseringen af deres ældste søn, findes der ikke megen dokumentation for. I erindringerne fra 1980 skriver han, at der i hans hjem var respekt for hans selvstændige virke – med lidt mere forståelse fra moderens end fra faderens side. I dagbøgerne er der noteret forbavsende lidt om forældrene, hvilket muligvis kan tages som et bevis på et forholdsvist problemfrit forhold til dem. I efteråret 1932 skrev han dog, at hans far vistnok kunne tåle at høre folk tale om Sovjetunionen, hvilket overraskede ham.¹⁴

Nørlund diskuterede primært sine politiske anskuelser med sine kammerater og andre politisk interesserede, han mødte på sin vej. I foråret

1933 havde han således en samtale med den 6 år ældre DKU'er Erik Ib Schmidt, der opfordrede ham til helhjertet af kaste sig ud i det revolutionære arbejde.¹⁵ Den 15-årige Nørlund var dog i tvivl. Et par uger senere gjorde han status over sit liv:

*"jeg er altså opvoxet i et typisk middelstands-hjem, men er efterhånden, på flere og flere punkter blevet revolutionært indstillet; dette har bevirket at jeg lever til en vis grad illegalt; jeg er dels morderlig interesseret i matematik, dels i det proletariske frigørelsesarbejde; dels er jeg til en vis grad ærgerrig, dels helt blottet for samme egenskab; dels er jeg fuldt overbevist om det frie sexual livs berettigelse, dels kender jeg ingen piger nærmere – alt i alt opfyldt af en mængde "gordiske" knuder – det eneste der er å gøre, er å kæmpe videre for friheden!"*¹⁶

Den unge Nørlund var tydeligvis begyndt at overveje, hvordan hans voksne liv skulle forme sig. Skulle han satse på en politisk løbebane, eller skulle han vælge en mere sikker videnskabelig karriere? Han valgte begge veje og udskød derved valget. Denne tvivl var ellers atypisk for ham. Når det gjaldt de politiske anskuelser, var der en anderledes fasthed, der også senere blev et særkende ved ham. I Nørlunds optik var du enten med os eller imod os i kampen mod fascismen, hvor "os" allerede fra anden halvdel af 1932 var lig med det kommunistiske parti.

Opgøret med Hartvig Frisch

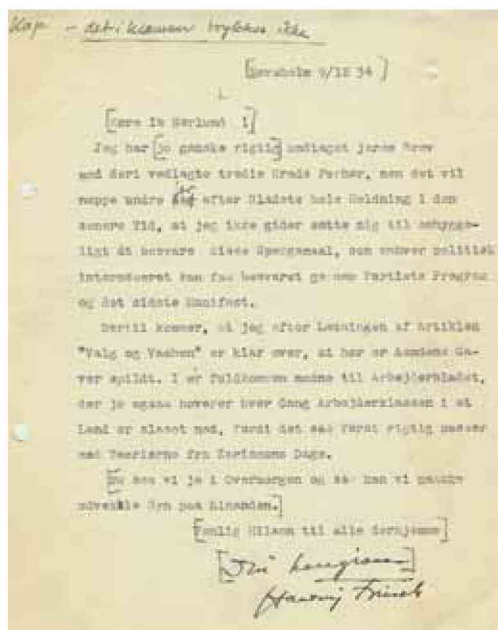
I januar 1933 blev Nørlund valgt til sekretær for DGF, hvilket han var frem til august året efter. Fra juni 1933 til januar 1935 var Nørlund tillige redaktør for VG. Kendetegnende for stoffet i bladet i de år var de mange antifascistiske artikler,

der især var rettet mod det konservative ungdomsblad Front og KU'ernes fascination af de fascistiske bevægelser ude i Europa. En af artiklerne hed *Mod krig og fascisme* og var skrevet i anledning af et antifascistisk ungdomslandsmøde i København i foråret 1934, som gymnasiastforbundet var medindbyder til.¹⁷ Nørlund var DGF's repræsentant i initiativkomiteen til denne samling af den danske ungdom mod fascismen, og han blev sekretær for Ungdomsfronten mod Krig og Fascisme, der blev dannet på mødet.¹⁸

Det var i VG, at Nørlund tog sit endelige opgør med sin tidligere mentor Hartvig Frisch og derved socialdemokratismen. Ifølge historikeren Niels Finn Christiansen brød Frisch med miljøet omkring tidsskriftet *Monde* i 1931. Frisch langede i den forbindelse specielt ud efter de kommunistisk orienterede professorsønner, hvorunder Niels Finn Christiansen (med forbehold) henregner Ib Nørlund.¹⁹ Dette sidste kan ikke bekræftes af Nørlunds dagbøger. I 1931 var Nørlund mere optaget af sin skolegang, en skakklub og poetiske samtaler med Piet Hein, der var

Hartvig Frisch blev valgt ind i Folketinget for Socialdemokratiet i 1925. I perioden 1935-1940 var han partiets politiske ordfører. Fra 1947 til 1949 var han undervisningsminister i regeringen Hedtoft. (Foto: Arbejdmuseet & ABA)

en ven af familien, end af verdenspolitik. Det lader derfor til, at det først var i årene efter, at deres veje skulle skilles. Politisk bevægede de sig fra hinanden, da Nørnlund valgte kommunismen i 1932. Det endelige brud kom i 1934.

I december 1934 bragte VG resultatet af en enquete vedr. det Radikale Venstre, Socialdemokratiet og DKP's stilling til kampen mod fascismen. Mens de radikale og kommunisterne svarede på de udsendte spørgsmål, valgte Frisch på vegne af Socialdemokratiet at afvise opfordringen. Som Frisch skrev i et brev til Nørnlund, mente han, at det var nyttesløst at bruge kræfter på at forklare Socialdemokratiets holdning til de antifascistiske enhedsbetræbelser, fordi svarene alligevel ville blive misbrugt af VG. Frisch henviste bl.a. til en tidligere artikel i bladet, *Valg og våben*, sandsynligvis skrevet af Nørnlund, hvis konklusioner omkring enhedsfront og militant modstand mod fascismen var de samme som kommunistpartiets. I stedet for at få en anden socialdemokrat til at svare på spørgsmålene, valgte Nørnlund at trykke Frischs svar (i en redigeret form – se illustration), samt at give et stejlt afvisende redaktionelt svar på "hr. Frischs vold-

Af brevet kan man se, hvad Nørnlund redigerede bort af Frischs svar på VG's rundspørgen om partiernes stilling til kampen mod fascismen. Det personlige og forsonende røg ud.

somme anklager".²⁰ I tråd med kommunisternes enhedsfrontpolitik gik Nørnlund efter en konfrontation med den socialdemokratiske ledelse. Målet var bl.a. at udstille den umiddelbare konflikt i, at Socialdemokratiet både ville være socialistisk og statsbærende i et kapitalistisk system.

Efter udgivelsen af VG sendte Frisch en skrap klage til redaktionen over, at bladet havde valgt at trykke et privat brev og endda ændret i teksten. Selvom Frisch var uenig med Nørnlund, var han ikke uvenlig. I forbindelse med at Nørnlund var sengeliggende, fik han et brev fra Frisch, hvor Frisch undskyldte for sin hårde fremfærd i de politiske meningsudvekslinger.²¹ Frisch havde veneration for sin egen mentor, Niels Møllers barnebarn og udviste derfor en vis overbærenhed.

Anderledes var det for den unge Nørnlunds vedkommende. Han tog mere personligt afstand fra Frisch. Frischs bog, *Pest over Europa* (1933), der slog kommunismen i hartkorn med nazismen, direkte ophidsede Nørnlund. Han mente, at det var "... en skrækkelig bog fuld af fejl, løgn, svindel og pjat",²² der i praksis umuliggjorde et venskabeligt forhold mellem en ledende socialdemokrat og en nu dedikeret ungkommunist. Nørnlund var på den måde meget alvorlig omkring sin politiske overbevisning. Han kunne ikke bære over med sin families "borgerlige" omgangskreds.

Indmeldelsen i DKU

Ifølge Nørnlunds erindringer besluttede han sig for at blive organiseret kommunist i foråret 1934, hvor han i forbindelse med arbejdet i Ungdomsfronten mod Krig og Fascisme var begyndt at samarbejde med DKU. Ungkommunisterne foretrak dog at beholde ham som "bred" (sympatisør). De vurderede sandsynligvis, at en for

tydelig kommunistisk ledelse i Ungdomsfronten kunne skade bestræbelserne på at gøre den til en enhedsfront for ungdommens organisationer. Medlemskabet blev derfor udskudt til august, hvor det endelig lykkedes Nørlund at overbevise DKU om, at han skulle være medlem. I Nørlunds erindringsbog fra 1991 skriver han:

*"I august 1934 lykkedes det mig dog at få spæringerne til at bryde. Jeg meldte mig på kontoret i Landemærket, nogle små skæve loftskamre, som først langt senere nød den ære at blive restaureret til luksusagtige lejligheder. Forkontoret vogtedes af den senere så kendte maler Carl Henning Pedersen, som sad ved et skrivemaskinebord og hilste hver nyankommen med et "Rø' front" på sit syngende mål, mens han afbrød skriveriet med at løfte den ene hånd til knytnæve."*²³

Dagbøgerne kan desværre ikke bekræfte denne gode historie eller hans utilfredshed med ikke at kunne blive medlem. Tværtimod virker det som om, at Nørlund velvilligt fungerede som kommunist under dække fra foråret og over sommeren. Han ventede tilsyneladende loyalt med at søge medlemskab, til han blev opfordret til det. Det blev han i august, hvor han skrev følgende i sin dagbog:

*"duplikerede en vg-skrivelse på DKU; ivan mente, jeg skulde gå i DKU! på forespørgsel, - for jeg tænker på det!"*²⁴

Meningen i Nørlunds udsagn er en smule uklar, men det virker som om, at han både var overrasket og bæret over forespørgslen fra DKU's formand, Ivan Solgaard, samt at han på denne foranledning meldte sig ind.

Kostufra og afviklingen af Ungdomsfronten

Nørlund fortsatte i første omgang arbejdet i Ungdomsfronten, hvor han i september 1934 blev forfremmet fra sekretær til generalsekretær. Medlemstallet kan imidlertid ikke have været overvældende, og succesen for ungdom-

mens enhedsfront var også begrænset. Den socialdemokratiske ungdom var svær at overbevise om det hensigtsmæssige i et klassesamarbejde mod fascismen. Internt blandt kommunisterne førte disse vanskeligheder til uenigheder om den overordnede strategi i forhold til socialdemokraterne. Specielt i Kommunistisk Studenterfraktion (Kostufra) var der brydninger, hvorfor også partiet ved flere lejligheder var nødt til at intervenere i det kommunistisk organiserede studenterarbejde. Nørlund havde flere informationskanaler i fraktionen og fulgte opmærksomt stridighederne. Det politiske spil og magtkampene interesserede ham.

Allerede i 1933 blev han indviet i stridighederne i Kostufra. Nørlunds VG-kammerat, den senere filmkritiker Karl Roos, kunne bl.a. fortælle om store uenigheder omkring formandsvalget i studenterfraktionen, hvor DKP på den ene side ville opstille Børge Houmann, mens Karl Roos og Villum Hansen, der på det tidspunkt sad i Kostufras ledelse, hellere ville have Isi Grünbaum eller Edvard Heiberg som formand. Selvom Heiberg i sidste ende blev formand, lykkedes det partiet at sikre ultravenstrelinjen, mens den mere moderate linje over for socialdemokraterne, som Roos og Villum Hansen arbejdede for, blev undertrykt. På dette tidspunkt støttede Nørlund Roos' kritik, der blev vendt mod den "skematiske" Arne Munch-Petersen.²⁵

Nørlund blev selv valgt ind i fraktionsledelsen i januar 1935 som repræsentant for DGF, og i september 1935 blev han tillige sekretær. På trods af det begyndte han sammen med Villum Hansen at arbejde på at få flyttet det faglige studenterarbejde over i DKU, hvilket formentlig lykkedes i 1938. Historikeren Morten Thing har skrevet om Kostufra i perioden,²⁶ men forholdet mellem Kostufra og DKU fortjener mere opmærksomhed.

Nørlund var i 1934/35 meget i selskab med den senere filminstruktør Theodor Christensen og den senere trotskist Heinrich (Claus) Arp, der sammen med Nørlund yndede at vurdere andre DKU'er som enten "skematister" eller som for kompromisvillige over for socialdemokraterne. Erik Ib Schmidt tilhørte den sidste kategori, og

I foråret 1935 indtrådte Nørlund i bladet Alarms redaktionsudvalg. Han sad kun i redaktionen et par måneder, hvorefter Anti-Fascistisk Kampforbund (tidl. Alarmgruppen), der stod bag bladet, sygnede hen. (Alarm, 30.3.1935)

han faldt i Nørlunds unåde i december 1934, da han meldte polit-gruppen ud af Ungdomsfronten for netop at få socialdemokrater ind i studenterorganisationerne sammen med kommunisterne. Nørlund var ikke overraskende meget utilfreds med denne omgåelse af Ungdomsfronten, og da flere faggrupper meldte sig ud, medførte det hurtigt, at DKU opgav organisationen. Da Nørlund samtidig forberedte sin tilbagetrækning fra redaktørposten for VG, var det blevet tid til et skift i Nørlunds politiske ungdomsarbejde. Juleaftensdag var Nørlund på DKU's kontor, hvor han blev informeret om sin nye lokalafdeling, Celle 15 i Vanløse.²⁷

Metzgruppen og brevdruerne

Overgangen til Celle 15 faldt sammen med et opgør mellem cellen og DKU-ledelsen om for-

holdet til Alarmgruppen. Alarmgruppen var en videreførelse af Danmarks Socialdemokratiske Ungdoms Ordensværnet, der var et antifascistisk ordensværn, oprettet af venstreorienterede ungsocialdemokrater. Medlemmerne af Alarmgruppen var enten ekskluderet af eller svært utilfredse med DSU og Socialdemokratiet på grund af uniformsforbudet i 1933. Ungkommunisterne var ikke overraskende interesseret i et tættere samarbejde med Alarmgruppen, men ifølge Celle 15 kom der ikke nok ud af tilnærmelserne. De ledende i Vanløse, der gik under navnet Metzgruppen og som primært bestod af Carl Metz og den tidligere DKU-formand Svend Christensen, beskyldte i marts 1935 DKU's ledelse for at have fejlet i sin analyse af situationen i forhold til Alarmgruppen og oprettelsen af et fælles såkaldt beskyttelsesforbund. En sådan beskyldning blev der ikke taget let på, hvorfor de sammen med en større del af Celle 15's medlemmer kort tid efter blev ekskluderet.²⁸

Nørlund støttede ikke Metzgruppen. Han tog allerede fra begyndelsen afstand fra Metz og Svend Christensen. Ikke fordi de ville slå sig sammen med Alarmgruppen i et beskyttelsesforbund, men fordi de var kritiske over for partiet og DKU, der var imod at forcere en organisatorisk enhed igennem. Nørlund var selv i begyndelsen ivrig for at få indfanget de uorganiserede, venstreorienterede DSU'ere, men han havde samtidig en klar fornemmelse for farerne ved cellens fraktionstendenser. Taktikken for Nørlund i forhold til Celle 15 var derfor en tydelig afstandstagen fra Metzgruppen og en behænselig undgåelse af medansvarlighed for cellens beslutninger.

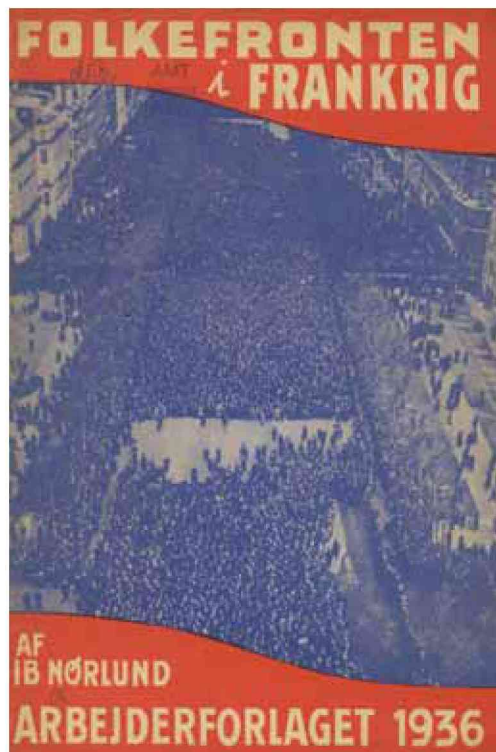
Nørlund havde flere verbale opgør med specielt Svend Christensen, som han, trods Metzgruppens højreoppositionelle karakter, stempede som en trotskist.²⁹ Nørlund så i den sammenhæng sig selv som en beskytter af partiets linje. Da konflikten spidsede til i marts 1935, skrev Nørlund til kammeraten Heinrich Arp, der var medlem af DKU's centralkomite, at han betegnede Metzgruppens alternative vurdering som "ækkelt kontrarevolutionært", og at han kunne berolige Arp med, at han var gået fra

Nørlunds første større publikation var pjecen *Folkefronten i Frankrig* fra 1936, der formulerede kommunisternes syn på det antifascistiske samarbejde.

sammen med vennen Per Lous cyklede ned gennem Tyskland og Belgien til Frankrig. Baggrunden for rejsen var en antifascistisk ungdomskonference, som de i øvrigt kom for tidligt til. Da de kom ned til den internationale komite af ungdomsbevægelser mod krig og fascismes kontor i Paris, viste det sig nemlig, at mødet var flyttet to uger frem. Til gengæld fik de oplevet lidt af det, der ifølge kommunisterne var for lidt af i Danmark, nemlig enhedsfront. Netop den sommer blev en enhedspagt mellem de franske socialister og kommunister indgået, og Nørlund noterede sig: *"jeg tror sgu ikke på fascisme i frankrig!!! morderlig sejrsvilje efter enhedsfronten! bal på gaden i hel byen i dagens anledning"*.³⁴ Som tidligere nævnt agerede Nørlund som ungkommunist, selvom han endnu ikke var medlem af DKU. Omstændighederne omkring turen bekræfter dette. Inden afrejsen konfererede han intensivt med Ivan Solgaard, og da konferencen viste sig at være udsat, efterlyste han ordre fra Heinrich Arp.³⁵

Året efter var Nørlund igen af sted på cykel. Denne gang sammen med tre VG-venner, deriblandt kæresten Inga Hertz, som han giftede sig med i 1938. På vej til Paris cyklede de forbi verdensudstillingen i Bruxelles, hvor de så Poul Henningsen omdiskuterede *Danmarksfilm*. I Paris oplevede Nørlund ligesom året før en antifascistisk begejstring, der gik lige i hjertet på ham. Dagen efter at de kom til byen, deltog de således i den store *front populaire*-demonstration den 14. juli, der imponerede Nørlund så meget, at han næsten ikke kunne finde ord til at beskrive det med.

Under opholdet i Paris havde Nørlund flere møder med de franske ungkommunister i Jeunesses Communistes de France (JCF). Han deltog bl.a. i et centralkomitemøde, hvor han både hørte og talte med senere sværvægttere i det franske kommunistparti som f.eks. Jacques Duclos og formanden for Kommunistisk Ungdomsinter-

nationale Raymond Guyot. Nørlund blev sat ind i den aktuelle franske situation, der havde givet gode resultater for kommunisterne. Han blev endvidere underrettet om JCF's illegale arbejde inden for hæren, hvor de havde oprettet kommunistiske kaserneceller og medvirket til dannelsen af folkefrontskomiteer.³⁶ Nørlund var duperet og drømte sikkert om lignende forhold i Danmark.

Begejstringen blev formidlet videre. Som udsendt medarbejder for DKU's blad *Unge Garde* sendte han en rapport hjem om begivenhederne i Frankrig. Med henvisning til Lenin anno 1914 og de franske kommunister hyldede Nørlund enhedsfronten blandt arbejderne og den antifascistiske folkefront, der havde samlet 1/2 million franskmænd til demonstration mod fascismen. Et nok så vigtigt budskab til kammeraterne derhjemme var, at de franske erfaringer bekræftede rigtigheden i Kominterns nye folkefrontslinje, der først endeligt blev stadfæstet på Kominterns 7. verdenskongres et par måneder

senere. Han kunne således forsikre skeptikerne om, at selvom den franske nationalsang *Marsel-laisen* blev sunget side om side med *Internatio-nale*, og selvom socialdemokraterne deltog i folkefronten, så var kommunisterne ikke gået på kompromis. For det første førte kommunisterne an i kampen. For det andet var franskmændene på vej mod venstre, og ifølge Nørlunds optimistiske vurderinger ville de have "Sovjetter over-alt".³⁷

Den franske folkefront var efterhånden blevet Nørlunds speciale. Efter rejserne turnerede han derfor rundt til DKU's og DKP's lokalafdelinger for at forklare, hvordan folkefronten i Frankrig skulle tolkes, og hvordan de franske erfaringer kunne bruges i Danmark. Det klarede han åbenbart så godt, at partiet pålagde ham at forfatte en pjece om emnet: *Folkefronten i Frankrig*. Pjecen, der var Nørlunds første større udgivelse, gav en historisk-ideologisk forklaring på fremvæksten af folkefronten i Frankrig og dens forventede implikationer i Danmark og i resten af verden. Den blev skrevet og godkendt inden en ny afrejse til Frankrig sidst i juli måned 1936.³⁸

Fly til Spanien!

Denne gang tog Nørlund og Inga Hertz sammen med (en tilsyneladende tilgivet) Erik Ib Schmidt og Inga Dahlsgaard i bil til Paris gennem Alsace-Lorraine. I Paris deltog de i de første dage i flere forskellige store møder om Spanien, hvor der deltog tusindvis af mennesker. Møderne var stemningsfulde og bjergtog de unge danskere. Nørlund beskrev en af aftnerne på denne måde:

"om aftenen drog vi – kloge af skade – af sted allerede før 19 til et socialistisk mindemøde over Jaurès, der begyndte kl 21 – i vel'd'hiv / da vi kom ved halv 20 tiden var der allerede en mægtig queue, men vi kom – forholdsvis – hurtigt ind / det var en mægtig cykelbane med tilskuere i 2-3 etager; på midten var der en reserveret plads og en smuk talerstol; trapper op til et morderligt kønt og stærkt billede af Jaurès, beklædt med en rigtig rød farve – i den anden ende hang Guesde's billede – i mørke / 6 store projektører og en række

mindre virkede og der måtte mindst en snes højtalere i brug / hele salen var sydende begejstring, man sang og råbte paroler så det var en lyst – og endelig blev klokken 21.

Zyromski talte først, ret utydeligt men ganske godt; han stod der – den lille mand – ganske rolig og huggede undertiden op og ned med armen; virkede sikker og fast.

Duclos kunde kun med en vis møje bevæge sit trinde korpus op på tribunen; hans stemme var meget klar og god; talen var også meget god, men noget egentlig nyt var der ikke / Midt i hans tale kom Blum, "Vive Blum" drønedet det i hele foretagendet og Duclos klarede sig smukt videre. (Jeg gad vidst om der er noget om, at folkeførereren opnår en vis god stemning mellem sig og publikum, når de har nogen ikke alt for graverende menneskelige fejl; Duclos trindhed, Hitlers skæg mmm). Bagefter gik Blum hen og trykkede Duclos i hånden.

Léon Blums tale var meget fin og litterær; han begyndte med at beskrive, hvordan han kom til Paris og hørte om Jaurès død – det var meget godt! Han talte i det hele godt og svor at "rester unis" omkring eden fra d. 14. juli forrige år. Folk var begejstrede og sang og råbte – ikke mindst "des avions pour l'Espagne" osv. Da han kort efter gik var det igen "munition pour l'Espagne".

ellers var der musik, sang og optog og meget andet flot; fx udfoldedes der pludselig nogle spanske flag – godt lavet! Arlandis talte også under mægtigt bifald.

i metroen hjem var der en enorm trængsel og stadig sang og råbte; ved hver station gik en ladning ud, men stadig blev de ved og det var knyt-næven, der viste sig overalt – også hos togperso-nalet."³⁹

Disse fælles socialistisk-kommunistiske manifestationer virkede tydeligvis stærkt på Nørlund og bekræftede ham i hans politiske overbevisning. Det gav kræfter til at fortsætte kampen.

Til et anarkistisk møde et par dage senere blev Nørlund igen bekræftet i, at kommunisterne var på rette vej, da anarkisternes utilfredshed og kritik mindede ham om, hvordan de danske kommunister havde været for kun få år til-

bage. En anden lære Nørlund tog til sig, efter at have været til et møde, hvor forsamlingen havde buhet en taler ud, der kritiserede Sovjetunionen, var, at det var folket, der viste politikerne, hvad det ville, og at netop det var folkefrontens hemmelighed.⁴⁰ At Nørlunds forklaring nok havde været en anden, hvis "folket" havde bifaldet kritikken, er så en anden sag.

Som antydet begyndte tyngdepunktet for folkefrontsagitationen at flytte sig mod syd i 1936. I de efterfølgende tre år blev den spanske borgerkrig ungkommunisternes hovedbeskæftigelse og siden hen et andet særligt kapitel i den kommunistiske historieskrivning. Nørlund deltog i solidaritetsarbejdet med en lang række oplæg og foredrag om udviklingen i Spanien og var med til at arrangere forskellige kampagner til fordel for den republikanske side i borgerkrigen, men han overvejede så vidt vides ikke selv at drage af sted som frivillig.

Internationalt arbejde

Efter Paris drog de to unge par videre til et par ugers ferie ved den Franske Riviera, inden det igen stod på politisk arbejde for Nørlund. På vej hjem kørte de gennem Schweiz til Geneve, hvor Nørlund blev sat af, fordi han skulle deltage i en verdensungdomskongres.

Det var ikke hans første internationale optræden. På grund af sin centrale placering i DKU og sit talent for sprog, herunder fransk, havde han allerede i sommeren 1936 deltaget i flere internationale konferencer. I sommeren 1935 deltog han på den nordiske, socialistiske studenterkongres i København, hvor der bl.a. blev holdt særlige gymnasiastmøder hjemme hos Nørlund. Senere det år håbede han også inderligt, at han ville blive udvalgt til at tage med Ivan Solgaard til Kommunistisk Ungdomsinternationales 6. verdenskongres i Moskva. Det blev dog i stedet hans kammerat Heinrich Arp, der tog af sted. I januar 1936 rejste Nørlund til gengæld til en ungdomsfredskonference i Bruxelles, hvor specielt mødet med nogle illegale kinesere gjorde indtryk, men hvor han også fik plejet kontakterne til de ledende euro-

pæiske ungkommunister.⁴¹ Bruxelleskonferencen ledte frem til Genevekongressen et halvt år senere.

I DKU's jubilæumsskrift *Kampens ungdom* fra 1956 er kongressen i Geneve skildret som en afgørende milepæl for organiseringen af ungdommen på tværs af politiske forskelle.⁴² Internationalt resulterede kongressen i stiftelsen af The World Youth Congress Movement. I en dansk sammenhæng blev samarbejdet i den brogede flok på 16 repræsentanter fra så forskellige organisationer som f.eks. Vandrelauget, K.F.U.K., Folkeforbundsstuderne, Venstres Ungdom og DKU⁴³ optakten til oprettelsen af Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF) i februar 1937. Nørlund repræsenterede kommunisterne i DUF og deltog bl.a. som medlem af forretningsudvalget.⁴⁴ Det lykkedes ikke at lokke DSU med i DUF, og i 1940 oprettedes Dansk Ungdomssamvirke, der støttede samarbejdspolitikken og derfor først fik plads til DKU efter krigen (i øvrigt under navnet Dansk Ungdoms Fællesråd).

Tilbage i 1936 fortsatte Nørlund sit internationale engagement. I december tog Nørlund til Paris for at deltage i en ungdomskonference til fordel for den spanske folkefront arrangeret af den Spanske Ungdomsfronts delegation i Paris og den Franske Folkefronts Ungdomsgrupper. Som i alle andre sammenhænge gjaldt det for kommunisterne om at få socialdemokraterne med. Det skulle demonstreres, at hvis fascismen skulle overvindes, så skulle kommunisterne og socialdemokraterne stå sammen, hvilket bl.a. fremgår af de breve, Nørlund modtog fra den norske korrespondent Lise Lindbæk, der stod som koordinator for den skandinaviske deltagelse i konferencen.⁴⁵

På hjemturen fik Nørlund udvidet sine internationale erfaringer med en illegal kureropgave. Aftalen om opgaven kom i stand under

Pjecen *Ungdommen rykker frem* indeholder Otto Kuusinen's tale på Kominterns 7. verdenskongres i Moskva 1935. Omslaget er dansk og de afbillede unge mennesker kunne måske være Alvilda Larsen, Isi Grünbaum og Ib Nørlund?

opholdet i Paris, hvor nogle tyske kommunister bad ham rejse til Prag med tre kufferter. Selvom Nørlund sandsynligvis ikke vidste, hvad kufferterne indeholdt, tog han glad imod de gode diætpenge og begav sig efter konferencen afsted på en farlig togtur gennem Tyskland. I Prag blev han eskorteret rundt med forskellige tyskere, der tog sig godt af ham og bad ham hilse Richard Jensen og Georg Hegner fra Søfyrbødernes Forbund i Danmark.⁴⁶

På et ikke nærmere angivet tidspunkt først på sommeren 1937 blev Nørlund igen kontaktet af det illegale apparat. Denne gang af netop Georg Hegner, der ville have Nørlund til at være tolk og guide for en basker, der var i København for at føre et estisk våbenskib til Spanien. Igen tog Nørlund pligtro imod opgaven. Han var endda med ude på skibet og skåle i champagne. Stik imod alle konspirative regler klistrede Nørlund endvidere baskerens visitkort ind i sin dagbog,⁴⁷ hvilket indikerer, at den ellers retlinede Nørlund også besad en god portion ungdommelig dristighed. Om Nørlund udover disse to episoder deltog i Sovjets/Kominterns illegale aktiviteter vides ikke, men på grund af hans stadig højere placering i ungdomsorganisationen og partiet, er det nok tvivlsomt. Det må formodes, at partiet på et tidspunkt har frabedt sig flere risikable operationer. Det var af gode grunde ikke en del af partiets officielle politik, og det ville derfor kunne skade partiet, hvis Nørlund blev afsløret.

Det legale internationale arbejde fortsatte. I sensommeren 1937 og sensommeren 1938 deltog Nørlund i de kommunistiske, nordiske ungdomsstævner i henholdsvis Gøteborg⁴⁸ og Aalborg. Til ungdomsstævnet i Aalborg i 1938 mødtes flere tusinde kommunister fra Norge, Sverige, Island og Danmark for at demonstrere et enigt Norden mod fascismen i Europa og mod ikke-indblandingspolitikken i forbindelse med den spanske borgerkrig.⁴⁹ Stævnet var en af DKU's største organisatoriske bedrifter i mellemkrigstiden og bl.a. et udtryk for Alvilda Larsen og Ib Nørlunds energiske lederskab af DKU.

Da Alvilda Larsen blev valgt som formand for DKU i december 1936, blev hun samtidig den første kvindelige formand for en politisk ungdomsorganisation i Danmark. (Foto: Arbejdermuseet & ABA)

Ledelsen af DKU

Nørlund blev som nævnt medlem af DKU i august 1934 omkring sin 17-års fødselsdag. Herefter gik det stærkt. Selvom han ikke officielt var valgt af kongressen, deltog han allerede tre måneder senere i sit første centralkomite-møde.⁵⁰ Som det tidligere er antydnet, tog karrieren særlig fart fra foråret 1935, hvor Nørlund i praksis blev en del af ledelsen. I januar 1936 deltog han i sit første egentlige sekretariatsmøde, hvor det blev besluttet, at han skulle overtage Alvilda Larsens plads i sekretariatet, da hun var blevet udpeget til et ophold på Leninskolen i Moskva.⁵¹

Nørlunds karriereudvikling inden for DKU havde flere årsager. De vigtigste må have været, at han opholdt sig meget på DKU's sekretariatet, han ofrede sig for sagen, han havde den rette politiske overbevisning, han havde talent som

organisator og agitator, og han formåede at knytte de rigtige kontakter. I de første år var det især til Ivan Solgaard, Heinrich Arp, Villum Hansen og distriktsformanden for København, Viggo Marker.

Solgaard havde været formand siden slutningen af 1932 og havde styrket og stabiliseret ungdomsorganisationen parallelt med udviklingen i moderpartiet. Da Nørlund for alvor kom ind i ledelsen i 1936, begyndte der imidlertid at lyde kritik af Solgaard, og hvis Nørlunds dagbogsnotater står til troende, var det især Villum Hansen, Viggo Marker og ham selv, der ledede denne fraktionskamp. De mente, at Solgaard var kørt træet og derfor ikke var "dristig" nok i formuleringen af DKU's politik.⁵² Ifølge *Kampens ungdom* bundede opfordringen til en reform af ungkommunisternes arbejde og sprogbrug i Otto Kuusinsens tale til ungdommen på Kominterns 7. verdenskongres i 1935.⁵³ Det centrale budskab var, at ungkommunisterne i højere grad end tidligere skulle fokusere på ungdommens daglige problemer og aktivt skulle søge samarbejde i tværpolitiske ungdomsorganisationer. Talen blev optrykt i pjecen *Ungdommen rykker frem* i 1936.⁵⁴

I april tog Nørlund og Marker spørgsmålet op på et centralkomite-møde, sandsynligvis gennem en indirekte kritik af formandskabet, og efter mødet diskuterede de faktisk åbent efterfølgerspørgsmålet med Solgaard selv.⁵⁵ Det lykkedes dem at påvirke Solgaard så meget, at han efterhånden begyndte at give dem ret i deres kritik. Spørgsmålet var dog ikke udelukkende et ungdomsanliggende. Partiet var dybt involveret i ungdomsorganisationens dispositioner, og det lader her til, at Aksel Larsen først var for Viggo Marker, men siden ombestemte sig og pegede på Alvilda Larsen. Problemet med Alvilda Larsen var, at hun var i Moskva, og at hun i givet fald først skulle løses derfra. Derudover skulle der arrangeres en kongres, hvilket Nørlund og kumpaner straks gik i gang med.⁵⁶ Kun for at Aksel Larsen et par uger efter kunne meddele dem, at kongressen ikke skulle afholdes. I dagbogen skrev Nørlund:

"centralkomite-møde i griffenfeldtsgade, hvor Aksel var: først holdt han en lang og almindelig indledning og efter en diskussion til kl 23, hvor alle var matte, kom han og berørte spsm. om en kongres; Arp, Marker og jeg kæmpede for kongres og Alvilda, men slaget var tabt: løgnagtige(?) moskva-teleg: "umuligheder" at ta Alvilda nu, at ta Svend Nielsen nu. Vi kørte ikke frem mod Ivan – derfor hvad Heigaard bagefter bebrejdede os.

Og så skal jeg forelægge udsættelsen på fre-dag!!!"⁵⁷

Den præcise årsag bliver ikke klarlagt her, men det lader til, at Aksel Larsen lagde skylden på Moskva. De ville ikke godkende afbrydelsen af Alvildas Larsens skolingsophold.

I november samme år kom spørgsmålet op igen. På et hovedbestyrelsesmøde (DKU's centralkomite skiftede navn til hovedbestyrelse efter partikongressen i april 1936) blev det ifølge Nørlund aftalt, at Eske Sørensen skulle vælges som ny formand på DKU's 16. kongres sidst i december 1936.⁵⁸ Men sådan kom det ikke til at gå. Ifølge Alvilda Larsens efterfølgende beretning til Arne Munch-Petersen i Moskva, blev det under selve kongressen klart, at der ikke kunne samles et flertal for Eske Sørensen som formand. Der skulle derfor findes en anden. Både Nørlund og Alvilda Larsen, der netop var vendt hjem fra Moskva den 14. december, kom i spil, men både hun selv og partiet var usikre på, om hun havde den tilstrækkelige erfaring. Kompromiset blev derfor, at den nye hovedbestyrelse skulle konstituere sig med formand og sekretær efter kongressen. Efter valget af ledelsen endte det imidlertid ganske overraskende med, at de kongresdelegerede forlangte at få Alvilda som formand.⁵⁹ Nørlund, der nu officielt blev valgt ind i hovedbestyrelsen, bakkede i første omgang op om Eske Sørensen, men blev ligesom mange andre taget med storm af Alvilda Larsen. Ifølge Nørlund ville begejstringen på kongressen ingen ende tage.⁶⁰

Politisk toppede samarbejdet mellem Alvilda Larsen og Nørlund med landsstævnet den 19.-20. marts 1938 i Odense, der sammen med det nordiske ungdomsstævne senere samme år markerede ungkommunisternes forholdsvis

pæne fremgang. Under Alvilda Larsens lederskab blev ungdommens særlige problemer sat i fokus, og der blev bevidst arbejdet med et moderne og ungdommeligt sprog. Alvildas tale på landsstævnet hed således *Vi vil leve – og have noget ud af livet*.⁶¹ Nørlund bakkede op om linjen og kunne trække på erfaringerne fra VG, der også havde arbejdet med nye udtryksformer, men ellers stod han for en mere traditionel linje i kraft af sit fokus på det ideologiske og den internationale udvikling.

I begyndelsen af 1939 opstod der tilsyneladende splid mellem Alvilda Larsen og Nørlund over ledelsen af DKU.⁶² De første års optimisme og gåpåmod var ved at rinde ud. Alvilda Larsen blev i samme periode syg, hvilket betød, at Nørlund overtog mere og mere af arbejdet i ledelsen af ungdomsorganisationen. I januar 1940 overtog han redaktørposten i Fremad, og i 1941 blev han konstitueret som formand for DKU.

Moderpartiet og fædrelandet

Partiet spillede som sagt en afgørende rolle i ungdomsorganisationen, men der var også en påvirkning den anden vej, da DKU'erne også var medlemmer af partiet. Nørlund blev meldt ind i partiet i marts 1935. Beslutningen blev taget af partiet, der meldte alle ungkommunisterne ind og tilknyttede dem til en particelle. Nørlund blev tilknyttet Celle 50 på Frederiksberg.⁶³

Hans første centralkomitemøde i partiet lader til at have været i august 1935, hvor der blev holdt et fælles distrikts- og centralkomitemøde for både partiet og ungdomsorganisationen. På mødet gav Aksel Larsen beretning fra Kominterns 7. verdenskongres, og Arne Munch-Petersen udlagde teksten ved at fremhæve en af Nørlunds artikler som et frygteligt eksempel på en misforståelse af den nye linje.⁶⁴ Det blev man ikke ven med Nørlund af. Mens Nørlund ikke brød sig om Munch-Petersen, så var Aksel Larsen i de første år et forbillede for ham. Vedrørende centralkomitemøder i partiet deltog Nørlund fra 1936 som gæst i kraft af sit sekretærjob i ungdomsorganisationen. I 1938 blev han fuldgældigt medlem af centralkomiteen.

Denne hurtige opstigning i partiet krævede en positiv bedømmelse. Kontrollkommissionens bedømmelse af Nørlund fra 1939, som jeg refererede til i indledningen af artiklen, var ikke et særtilfælde. De kommunistiske partier udarbejdede i 1930'erne løbende sådanne vurderinger til sig selv og til Komintern. Generelt fungerede disse korte biografier som et element i den kommunistiske bevægelses udvælgelse af, anbefaling af og kontrol med partikadrerne. De siger noget om den vurderede person, og om hvad partiet satte pris på.⁶⁵ Biografierne eksisterer desværre ikke længere i det danske partis arkiv, men flere af dem er heldigvis bevaret i russiske arkiver. Det er derfor lykkedes at finde følgende bedømmelse af Nørlund fra omkring sommeren 1935:

"IB NØRLUND. 17 Aar. Student. Medlem af K.U.F. fra 1934. Er inddraget i ledende Arbejde. Denne Kammerat har gennem flere Aar været Leder af Dansk Gymnasiastforbund og Redaktør af "Vi Gymnasiaster". Har her udført et Arbejde af høj Kvalitet, idet Forbundet der omfatter Flertallet af de danske Gymnasiaster nu staar under Ledelse af K.U.F. og udgør et virkeligt Enhedsorgan for de danske frisindede Gymnasiaster.

Har for Danmark Forbindelse med Weltjugendkomité og har efter disse Retningslinier udført et godt Arbejde.

Han har ved Selvstudium tilegnet sig en betydelig politisk Viden og har vist gennem sit Arbejde – gennem sine Indlæg og praktiske Arbejde, at han forstaar den marxistisk-leninistiske Teori. Hans Far er en borgerlig Professor, men trods sin borgerlige Oprindelse har han en proletarisk Indstilling overfor alle Spørgsmaal og i det sidste Aar været en udmærket Kammerat for Udviklingen af det kommunistiske Ungdomsforbund.

*Ved siden af at passe sine faglige Studier, udfører han et ualmindeligt stort Arbejde for det K.U.F."*⁶⁶

Meget mere positivt kunne det ikke blive. Hans organisatoriske arbejde blev vurderet som en succes. Han ofrede sig for sagen, han kunne begå sig internationalt, ligesom han – på trods

Ib Nørlund i 1938, 21 år gammel. (Ib Nørlund (1987): Oktober. Født i 1917. Tiden: s. 6)

af sin borgerlige baggrund – havde tilegnet sig det rette verdenssyn. Nørlund havde med andre ord fået en anbefaling, der forbedrede hans muligheder for advancement betragteligt.

Et seriøst skridt på rangstigen inden for partiet blev taget cirka et halvt år senere med medlemskabet af redaktionen for tidsskriftet Tiden, hvor Nørlund var med fra begyndelsen. Den 28. december 1935 noterede han i sin dagbog:

"om aftenen til redaktionsmøde for komm. tid. / : aksel l, thomas pedersen, johs. hansen, houmann, heiberg, robert mikkelsen, helge andersen / det besluttedes endeligt at plan sku' nedlægges (ah!) og at et (godt) komm.tid. med andet navn sku remplacere det /

der snakkedes meget og luften var forfærdelig (> knoller hovedp.), men de så'mæn ikke så langt ude, som jeg hade troet / a.l. fx klar over at alle

*Distr.konf.forslag – pyh og man var enige om, at det bedste om lenin var skrevet af – sinowjew"*⁶⁷

Tidsskriftet Plan var en kommunistisk fortsættelse af Monde, der gik ind i slutningen af 1931. I slutningen af 1935 gik Plan ind. Officielt på grund af økonomiske problemer, men reelt, som det antydes i Nørlunds optegnelser, fordi det havde udspillet sin rolle. Der var ingen grund til at have to teoretiske partitidsskrifter. Optegnelserne vidner også om, at Nørlund havde haft visse forestillinger om en gumpetung partiledelse, der ikke forstod de unge, men da han blev lukket ind i varmen, ændrede han opfattelse. Han knyttede sig især til Hartvig Sørensen, Johannes Hansen, Johannes Poulsen, Martin Nielsen og Thorkild Holst.

Forholdet til arbejdernes fædreland, som Sovjetunionen blev betegnet i 1930'erne, var centralt for kommunisterne, og derfor også for Nørlund. Især fra midten af 1920'erne blev Sovjetunionen og Stalin kommunisternes omdrejningspunkt. Komintern var styringsredskabet. For partiet og den enkelte kommunist var Sovjetunionen det socialistiske forbillede. Ud over den konstante italesættelse af Sovjetunionen i det kommunistiske miljø, så blev der i perioden vist en masse sovjetiske film. Dem så Nørlund mange af, og han syntes, de var gode. Formentlig fordi de bekræftede ham i hans verdenssyn. Ellers lader det ikke til, at Sovjetunionen fyldte så meget i hans daglige liv.

Der var kun én begivenhed, der gav anledning til en smule tvivl vedrørende Sovjetunionen. Det var moskvaprocesserne, der satte sine spor i hele partiet. Nørlund noterede sig f.eks., at stemningen til et redaktionsmøde i Tiden i januar 1937 var trykket og præget af tavshed på grund af processerne. Selv var han nervøs for, hvad der skulle ske med den gamle revolutionshelt, Nikolaj Bukharin, der nu stod anklaget for landsforræderi. Kun et lille år inden havde Nørlund opfordret DKP-ledelsen til at invitere ham til København. Nørlund havde derfor svært ved at tro på beskyldningerne, men endte alligevel med at sætte sin lid til det sovjetiske retssystem. I dagbogen omtalte han det som "... den sørgeli-

Politisk tidslinje: Ib Nørlund 29.8.1917-14.6.1989

Januar 1933 - august 1934: Sekretær for Dansk Gymnasiastforbund

Juni 1933 - januar 1935: Redaktør for Vi Gymnasiaster

Maj - december 1934: Sekretær/generalsekretær for Ungdomsfronten mod Krig og Fascisme

August 1934: Medlem af DKU

Marts 1935 - juni 1989: Medlem af DKP

December 1935: Medlem af Tidens redaktion

Januar 1936 - 1941: Sekretær for DKU

December 1936 - juni 1941: Medlem af DKU's hovedbestyrelse og forretningsudvalg

Februar 1937: Medlem af Dansk Ungdoms Fællesråds forretningsudvalg

1938 - juni 1989: Medlem af DKP's centralkomite

Januar 1940 - juni 1941: Redaktør for Fremad

1941: Konstitueret formand for DKU

Januar - juni 1942: Interneret i Vestre Fængsel/Horserødlejren

Efterår 1942 - januar 1945: I ledelsen af DKP's fynske og sydjyske distrikter, rejsesekretær for Frit Danmark, redaktør for Trods alt, Odense

Januar - maj 1945: Interneret i Kolding Arrest/Frøslevlejren

Maj 1945: Redaktør for Land og Folks jyske udgave, Østjyden og senere Folkepressen

Oktober 1945 - oktober 1947: Medlem af Folketinget

1946 - 1958: Redaktør for Orientering

1947 - 1989: Partisekretær, medlem af DKP's forretningsudvalg

1954 - 1989: Ansvarshavende redaktør for Tiden og senere medlem af redaktionsrådet for Fredens og Socialismens Problemer, Prag

August 1973: Medlem af Folkebevægelsen mod EF's forretningsudvalg

1973 - 1979: Medlem af Folketinget

1977 - 1979: Formand for DKP's folketingsgruppe

ge historie, som f.g.m. [fanden gale mig] må være sand!"⁶⁸ Efterfølgende var Nørlunds største bekymring, om processen ville skade partiet – ikke om der var noget galt i Sovjetunionen.

Krigen nærmer sig

Den internationale krise begyndte for alvor at slå igennem fra efteråret 1938. Münchenaftalen gav indrømmelser til Hitler og nærede især hos kommunisterne en frygt for yderligere tyske østekspansioner. I Frankrig medførte aftalen, at folkefronten brød sammen. Borgerkrigen i Spanien gik også den forkerte vej. Kommunisterne i Europa kom igen i en meget isoleret position. Nørlund fulgte den udenrigspolitiske situation nøje, og han var ikke overraskende meget utilfreds med udviklingen. Der spredte sig en generel pessimisme blandt de danske kommunister, hvilket ikke virkede fremmende på det politiske arbejde.

Nørlund begyndte selv at bruge mere tid på sit studium. I 1935 var han begyndt at studere på Institut for Teoretisk Fysik (Niels Bohr Institutet) under Københavns Universitet. I december 1939 færdiggjorde han sin magisterkonferens, hvorefter han blev cand.mag. og mag.scient. i matematik og teoretisk fysik. Efterfølgende blev han ansat som undervisningsassistent samme sted og senere også som matematiklærer på Søofficersskolen, hvor han var frem til juni 1941. Derefter blev den videnskabelige karriere sat i bero – for altid. Hvor stor en betydning, de naturvidenskabelige studier har haft på Nørlunds politiske anskuelser, er vanskelig at vurdere. Det vil kræve et nærmere studie af hans faglige specialer, hvilket ikke har været ambitionen for denne artikel. Nørlund har selv forsøgt at skabe en sammenhæng mellem de to interessefæjer, bl.a. i sin erindringer.⁶⁹ I 1964 udgav han tillige bogen *Kybernetik og marxisme. Menneskets nye muligheder*.

Inden Nørlund afsluttede sin magisteruddannelse var han i sensommeren 1939 på sin første tur til Sovjetunionen. Turen er desværre ikke beskrevet i dagbøgerne. Det eneste han skrev, var, at de to måneder i Moskva, havde

været nogle af de bedste i hans liv.⁷⁰ Til gengæld er turen beskrevet i hans erindringer. Her fortæller han, at han tog til Moskva for at arbejde med en dansk oversættelse af *Sovjetunionens kommunistiske Partis (Bolsjevikernes) Historie* (russisk 1938, dansk 1939). Nørlund kunne godt nok ikke russisk på det tidspunkt, men han kunne kontrollere udsagnetes betydning på dansk.⁷¹ Partihistorien, der cementerede forestillingen om den russiske revolution og det sovjetiske kommunistparti som idealmodel, blev straks efter udgivelsen genstand for intensiv behandling i kommunistiske studiekredse over hele verden og fik for mange kommunister, herunder Nørlund, karakter af grundbog i praktisk kommunisme.

En afgørende begivenhed, der indtraf under opholdet, var indgåelsen af Hitler-Stalinpagten i slutningen af august, der kort efter var medvirkende til udbruddet af 2. Verdenskrig. Nørlund fik af samme grund besked på at tage hjem. Natteinden afgang den 6. september blev han kaldt til møde med kominternledelsen i skikkelse af Georgi Dimitrov, Wilhelm Florin og Kuusinen. Ifølge Nørlund ville de høre hans mening om den politiske situation.⁷² De ville med andre ord sikre sig, at han tog det rette budskab med tilbage til Danmark. Hovedopgaven for kommunisterne var nu at få forklaret, hvorfor Stalin var blevet nødt til at indgå en strategisk ikke-angrebspagt med Nazityskland for at sikre Sovjetunionen. Nørlund havde ingen problemer med at forstå det, og han blev efter hjemkomsten udpeget til at videreformidle den nye linje til de danske kommunister. På et aktivmøde i København den 8. september holdt Nørlund således talen *Kampen mod Krigen*, der udråbte krigen som en imperialistisk erobningskrig, hvor kommunisterne ikke kunne støtte nogen af parterne. Talen blev trykt som kronik i Arbejderbladet den 12. og 13. september.⁷³

Mødet med den absolutte top inden for den internationale, kommunistiske bevægelse må have givet Nørlund en følelse af at spille en vigtig rolle i en større, fælles sag. Opholdet i Moskva bekræftede på den måde endnu engang Nørlund i sin politiske overbevisning og i, at

Sovjetunionen var beviset på, at kommunismen var sand. Hvor meget oplevelserne ændrede hans syn på sagerne, er svært at fastslå. Troen på kommunismen og hengivenheden over for Sovjetunionen var som beskrevet her i artiklen til stede inden afrejsen. De var en forudsætning for overhovedet at komme af sted, hvilket bl.a. kontrolkommissionens bedømmelse fra 1939, der muligvis blev udfærdiget i forbindelse med turen, kunne vidne om.

Et element, der sandsynligvis blev skærpet endnu mere, var alvoren i det politiske arbejde. Krigen nærmede sig Danmark. Nørlund var sig denne fare bevidst. Med sin sidste ytring i dagbogen kort før besættelsen af landet gjorde han det klart, at han var parat til en kommende tid, hvor han som nu færdiguddannet partisoldat om nødvendigt måtte ofre sit liv til fordel for sagen;

"Stormene suser. De skærer gennem marv og ben. Men alligevel elsker jeg suset om ørene. De varslers det ny.

Hvis disse bøger engang læses af nogen – jeg håber kun det blir mig selv – gid så det må ske i den forståelsens og overbærenhedens ånd, som fordres for at vurdere ethvert menneske, man kommer ind på livet af.

*Jeg giver dem i gode hænder. Måtte de blive der, hvis de ikke kommer tilbage."*⁷⁴

Noter

¹ Michaelsen, Jan. Den røde eminence. *Land og Folk*, 15.6.1989.

² Nørlund, Ib. (1980). Opvækst i en brydningstid. I: Margrethe Spies (red.): *De svandt, de svandt: Danske hjem i tyverne og trediveerne* (s. 158-173). Vinten; Nørlund, Ib. (1987). *Oktober. Født i 1917*. Forlaget Tiden; og Nørlund, Ib. (1991). *Den sociale samvittighed*. Gyldendal.

³ Se: Rybner, Svend. I de russiske arkiver. *Arbejderhistorie*, april 2004 (1), s. 55-69.

⁴ For de seneste indlæg i debatten om kommunisterne religiøsitet, se: Thing, Morten. Ganz Ernst? *Arbejderhistorie*, december 2005 (4), s. 128; Dahl, Ernst. Om kommunismens religiøsitet. *Arbejderhistorie*, oktober 2005 (2-3), s.

101-104; og Thrane Lassen, Mikkel. Kommunismens religiøse kerne. *Arbejderhistorie*, december 2004 (4), s. 3-22.

⁵ Nørlund, 1980. Op. cit., s. 158f.

⁶ Nørlund, 1980. Op. cit., s. 164ff. Se også: Nørlund, 1991. Op. cit.: s. 44.

⁷ Wilken, John. Fødselsdagsinterview med Ib Nørlund: Vi skal vise vejen frem og bane den. *Land og Folk Weekend*, 27.-28.8.1977.

⁸ Dagbog 25.3.1932. Ib Nørlund Arkiv. *Arbejdermuseet & ABA*, kasse 118 (herefter: Dagbog).

⁹ Dagbog 15.10.1936.

¹⁰ Ib Nørlund, 1991. Op. cit., s. 50f. Se også: Christiansen, Niels Finn. (1993). *Hartvig Frisch: Mennesket og politikerens: En biografi*. Christian Ejlers' Forlag, s. 147.

¹¹ Dagbog 15.5.1932.

¹² Dagbog 5.9.1932.

¹³ Arbejderbladet, 6.9.1932.

¹⁴ Nørlund, 1980. Op. cit., s. 166 og Dagbog 10.10.1932.

¹⁵ Dagbog 5.4.1933.

¹⁶ Dagbog 23.4.1933.

¹⁷ Bredsdorff, Elias. (1982). *Revolutionær humanisme. En introduktion til 1930'ernes venstreorienterede kulturtidskrifter*. Gyldendal, s. 87, 107.

¹⁸ Nørlund, 1991. Op. cit., s. 60.

¹⁹ Christiansen, 1993. Op. cit., s. 147.

²⁰ Bredsdorff, 1982. Op. cit., 107f og Hvad er op og ned i det politiske liv? *Vi Gymnasiaster*, december 1934 (5).

²¹ Korrespondance: Hartvig Frisch. Ib Nørlund Arkiv. Op. cit., kasse 1, læg 36.

²² Dagbog 23.1.1934.

²³ Nørlund, 1991. Op. cit., s. 65.

²⁴ Dagbog 13.8.1934.

²⁵ Dagbog 1.8.1933.

²⁶ Thing, Morten. (1993). *Kommunismens kultur: DKP og de intellektuelle 1918-1960*. Tiderne Skifter, s. 421-439.

²⁷ Dagbog 15.9.1934, 14.11.1934 og 15.-24.12.1934.

²⁸ Bille Larsen, Steen. (1986). *Mod Strømmen: Den kommunistiske "højre"- og "venstre"-opposition i 30-ernes Danmark*. SFAH, s. 77.

²⁹ Dagbog 30.1.1935.

³⁰ Korrespondance: Heinrich Arp. Ib Nørlund Arkiv. Op. cit., kasse 1, læg 19. Se også: "En vurdering af "Alarmgruppens" udvikling og DKUs arbejde hermed". Carl Metz Arkiv. *Arbejdermuseet & ABA*, kasse 1.

³¹ Dagbog 6.3.1935 og 22.3.1935.

³² Dagbog 3.4.1935 og 9.4.1935.

³³ Dagbog 22.1.1935.

³⁴ Dagbog 12.7.1934 og 14.7.1934. Se også: Nørlund, 1991. Op. cit., s. 76-81.

³⁵ Dagbog 28.-30.6.1934 og 12.7.1934.

³⁶ Dagbog 9.7.1935 og 14.-20.7.1935.

³⁷ I.N. Indtryk fra Frankrig! *Unge Garde*, oktober 1935, s. 5, 12.

³⁸ Nørlund, Ib. (1936). *Folkefronten i Frankrig*. Arbejderforlaget.

³⁹ Dagbog 31.7.1936.

⁴⁰ Dagbog 4.8.1936 og 8.8.1936.

⁴¹ Dagbog 23.6.35, 13.-14.8.1935 og 29.2.-2.3.1936. Se også: Thing, 1993. Op. cit., s. 428-431.

⁴² Toft, Frode (red.). (1956). *Kampens ungdom: 50 års socialistisk ungdomsbævelse i Danmark*. Danmarks kommunistiske Ungdom, s. 59f.

⁴³ Verdensungdomskongressen i Geneve. *Fremad*, oktober 1936 (6). (Sandsynligvis skrevet af Nørlund.)

⁴⁴ Stiftende møde, Dansk Ungdoms Fællesråd, 22.2.1937. Ib Nørlund Arkiv. Op. cit., kasse 61, læg 1 og Hovedbestyrelsen 1937. Danmarks Kommunistiske Ungdom Arkiv. *Arbejdermuseet & ABA*, kasse 4.

⁴⁵ Korrespondance: Lise Lindbæk. Ib Nørlund Arkiv. Op. cit., kasse 1, læg 57.

⁴⁶ Dagbog 20.-22.12.1936.

⁴⁷ Dagbog 6.9.1937.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Petersen, Hans Uwe. (2003, 4. august). *Nordisk Ungdomsstævne - august 1938*. Lokaliseret den 24.1.06 på WWW:

<http://www.abm.nu/aba/index.php?option=news&task=viewarticle&sid=141&Itemid=2>

⁵⁰ Dagbog 14.-15.11.1934.

⁵¹ Dagbog 19.1.1936.

⁵² Dagbog 9.4.1936.

⁵³ Toft, 1956. Op. cit., s. 58.

⁵⁴ O. kuusinen. (1936). *Ungdommen rykker frem*. Arbejderforlaget.

⁵⁵ Dagbog 13.4.1936.

⁵⁶ Dagbog 4.5.1936.

⁵⁷ Dagbog 12.5.1936.

⁵⁸ Dagbog 18.11.1936.

⁵⁹ Ra Danica affotografering / Kommunistisk Ungdoms Internationale, KIM: Brief der Genossin Alvida Larsen an der Genossen Munch Petterson über den Kongress des KJV Dänemarks, Kopenhagen den 2.1.37. Danmarks Kommunistiske Ungdom Arkiv. Op. cit., kasse 426.

⁶⁰ Dagbog 28.12.1936.

⁶¹ Petersen, Hans Uwe. (2003, 4. august). *Vi vil leve - og have*

noget ud af livet. Lokaliseret den 24.1.06 på WWW: <http://www.abm.nu/aba/index.php?option=news&task=viewarticle&sid=142&Itemid=2>

⁶² Dagbog 22.1.1939.

⁶³ Dagbog 22.3.1935 og 13.4.1935. Se også: Nørlund, 1991. Op. cit., s. 65ff.

⁶⁴ Dagbog 25.8.1935.

⁶⁵ Penneretier, Claude & Pudel, Bernard. (2005). *Communist Prosopography in France: Research in Progress based on French Institutional Communist Autographies*. I: Morgan, Kevin, Cohen, Gidon & Flinn, Andrew (red.). *Agents of the Revolution: New Biographical Approaches to the History of International Communism in the Age of Lenin and Stalin* (s. 21-35). Peter Lang. s. 22.

⁶⁶ RGASPL (Kominternarkivet i Moskva): Fond 495, opis 174, delo 78, ark 36. Tak til Svend Rybner for afskrift af kilden.

⁶⁷ Dagbog 28.12.1935.

⁶⁸ Dagbog 20.3.1936 og 26.-27.1.1937.

⁶⁹ Nørlund, 1991. Op. cit., s. 71ff.

⁷⁰ Dagbog 23.2.1940.

⁷¹ Nørlund, 1991. Op. cit., s. 101.

⁷² Nørlund, 1991. Op. cit., s. 103f.

⁷³ Nørlund, Ib. *Kampen mod Krigen. Arbejderbladet*, 12.-13.9.1939.

⁷⁴ Dagbog 23.2.1940.